

УДК 631.164.23: 005

М. А. Однорог,
аспірант, Білоцерківський національний аграрний університет

АНАЛІЗ ФАКТОРІВ ВПЛИВУ НА РІВЕНЬ ІНВЕСТИЦІЙНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКИХ ПІДПРИЄМСТВ

У статті відображений аналіз факторів впливу на рівень інвестиційного забезпечення сільськогосподарських підприємств. Визначено теоретико-методологічну базу щодо аналізу факторів впливу на рівень інвестиційного забезпечення.

The article concerns the analysis of factors influencing the level of investment support of agricultural enterprises. The theoretical and methodical base regarding analysis of factors, influencing the level of investment support, is determined.

ВСТУП

Сучасні сільгосппідприємства діють у складному, нестабільному економічному середовищі з високим рівнем невизначеності, тому уміння здійснювати необхідні зміни, перебудови, адаптуватися є сьогодні найважливішим завданням, що забезпечить їхню конкурентоспроможність і успішне функціонування в довгостроковій перспективі. Найбільш важливою складовою цих змін, що забезпечує швидку реакцію сільськогосподарських підприємств на вплив факторів внутрішнього і зовнішнього середовища, є ефективне інвестиційне забезпечення. Проте на даний час в Україні обсяги інвестицій за рахунок усіх джерел фінансування хоча і зростають на 30—40% щорічно, однак не забезпечують навіть простого відтворення основних засобів у галузі. Отже, питання пошуку шляхів подолання інвестиційної кризи залишається актуальним, незважаючи на велику кількість наукових робіт (окремі з яких використані у цій роботі), присвяченим визначеній проблемі. Особливе практичне значення це завдання має через зміни у внутрішніх і зовнішніх факторів інвестування у зв'язку зі вступом України до СОТ.

ПОСТАНОВКА ЗАВДАННЯ

Метою статті є дослідження факторів впливу на рівень інвестиційного забезпечення сільськогосподарських підприємств.

РЕЗУЛЬТАТИ

В основі інвестиційного процесу лежить використання заощаджень, накопичених суб'єктами економіки в процесі їх діяльності. Засоби, що звільнилися і які заново залучаються у виробництво, стають інвестиціями. Інвестиційні ресурси в економіці розподіляються, насамперед, на основі ціни, тобто очікуваного доходу від вкладення коштів. Суб'єкти ринку, що зазнають дефіциту

коштів, повинні витримати боротьбу з конкурентами за ці засоби. Суб'єкти ринку, що пропонують найвищу ціну, мають у своєму розпорядженні найбільш вигідні інвестиційні можливості, тобто капітал отримують ті, хто використовує його ефективніше за всіх.

При цьому ринкова рівновага, завдяки якому засоби розподіляються в економіці, базується не тільки на очікуваному доході, але й на властивому інвестуванню ризику. Це пояснюється тим, що будь-яке вкладення коштів здійснюється для забезпечення майбутніх проєктів, успішність яких можна лише спрогнозувати, але практично ніколи не можна спланувати точно. Оскільки майбутнє носить характер невизначеності для фірм, вони лише з деякою долею імовірності можуть припустити розмір економічної вигідності проєкту.

Щоб ефективно керувати інвестиційною привабливістю, підприємству необхідно визначити загальні та специфічні фактори внутрішнього середовища, що впливають на рівень прибутковості і ризику.

У якості основних факторів, які справляють найбільш відчутний вплив на прибутковість і ризик інвестування підприємств АПК, можна виділити наступні:

- вибір фінансових інструментів,
- ступінь концентрації проведення,
- продуктова спрямованість,
- інновації,
- менеджмент,
- надійність структури постачання й збуту.

У кожному із зазначених елементів можна виділити фактори ризику і прибутковості (табл. 1.).

1. Вибір фінансових інструментів.
2. Ступінь концентрації виробництва.
3. Продуктова спрямованість.
4. Інновації.
5. Менеджмент.
6. Надійність структури постачання й збуту.

Таблиця 1. Фактори інвестиційної привабливості підприємств АПК

Фактори	Прибутковість	Ризик
Вибір фінансових інструментів	норма дохідності	ступінь відповідальності підприємства
	участь в управлінні	участь в управлінні
		ліквідність
		термін
Ступінь концентрації виробництва	обсяг виробництва	забезпеченість засобами
	ефективність виробництва (рентабельність, продуктивність)	витрати на координацію
	товарність	
Продуктова спрямованість	можливий обсяг виробництва	темпи розвитку
	рентабельність	державні гарантії
	рівень попиту	вимогливість до якості ресурсів
	об'єми експорту й імпорту	
Інновації	по підвищенню ефективності	по зниженню ризику
Менеджмент	ефективність управління в області підвищення дохідності	ефективність управління в сфері регулювання ризиків
Структура постачання й збуту	рівень витрат по забезпеченню структури	надійність структури

Управління інвестиційною привабливістю — одна з головних складових інвестиційної політики підприємства, тому що дозволяє забезпечувати більшу маневреність при формуванні інвестиційних ресурсів через зниження витрат на його залучення і розширення кола потенційних інвесторів. Особливо важливою ця проблема є для підприємств АПК, тому що інвестиційний клімат у цьому комплексі характеризується низькою дохідністю і високим рівнем ризику. Керуючи вищенаведеними факторами, підприємство підвищує рівень інвестиційної привабливості, формує власну конкурентну перевагу не тільки усередині конкретної галузі, але й у цілому серед інших споживачів інвестиційних ресурсів.

Незважаючи на наявність загальноновизнаних порівняльних переваг, сільське господарство України виявилось однією з найменш інвестиційно привабливих галузей економіки: загальна сума щорічних капітальних вкладень у сільському господарстві скоротилася у 2007 році порівняно з 1990 роком у 19,1 рази, в той час як у цілому по економіці скорочення складало 3,97 рази.

Несприятливими умовами здійснення інвестиційної діяльності у сільському господарстві визначені: низький рівень ефективності фінансової системи, наявність державного фінансування галузі, нерозвиненість ринків сільськогосподарських активів, втручання органів державної влади в господарську діяльність підприємств, особливості соціального середовища у сільській місцевості.

Факторами макросередовища, що впливають на існуючий стан інвестиційного забезпечення сільськогосподарських підприємств в Україні, є наступні.

1. Основною проблемою, яка потребує вирішення є врегулювання таких питань, як оборот земельних ділянок сільськогосподарського призначення, реальна експертна грошова оцінка земельних ділянок, іпотека землі,

випуск та обіг цінних іпотечних паперів. У розвинутих країнах саме через іпотечне кредитування сільгоспвиробники оплачують більшість своїх капітальних витрат. Впровадження в Україні добре організованого і контрольованого державою ринку землі буде сприяти підвищенню інвестиційного забезпечення сільськогосподарських підприємств. За оцінками, введення в дію ринку землі дозволить збільшити на 1,5—2% рентабельність сільськогосподарського виробництва [1].

2. Іншим важливим фактором, що викликає проблеми у інвестиційному забезпеченні сільськогосподарських підприємств, є рівень паритетності цін між ресурсами, що постачаються в галузь та ціною сільськогосподарської продукції. З 1991 року і до цього часу рівень диспаритету цін тільки збільшувався. Так, у 1992 році ціни на ресурси для сільського господарства зросли у 38,2 рази, а вартість сільськогосподарської продукції зросла у тому ж році лише у 18,5 разів. Відповідне співвідношення у 1993 році складало 56,2 до 39,6 разів [2]. На даний час міжгалузевий диспаритет цін по окремих статтях сягає в цілому шестикратного розміру (так, ціни на електроенергію для сільськогосподарської галузі на 65% вищі, ніж в промисловості).

Існування диспаритету цін між вартістю ресурсів, що постачаються, та вартістю сільськогосподарської продукції не тільки залишає підприємства без внутрішніх джерел фінансування, а і заважає їм залучати кредитні кошти та негативно впливає на рівень рентабельності. Для отримання кредиту недостатньо бути просто прибутковим.

Рівень рентабельності має забезпечити виконання боргових зобов'язань. Усунення негативного для сільськогосподарської галузі диспаритету цін є дуже важливою складовою для підвищення інвестиційного забезпечення сільськогосподарських підприємств. Слід зазначити, що у 2007 році вперше за останні роки індекс зростання цін на сільськогосподарську продукцію став на користь аграрного сектору. Зростання цін на сільськогосподарську продукцію у 2007 році становило 138%, а на ресурси — 124,3% [3]. Отже, це зумовило деяке зростання прибутковості сільгосппідприємств та сприяло збільшенню обсягів інвестування в основний капітал.

3. Рівень державної підтримки сільськогосподарських підприємств. Як показує закордонний досвід, масштабна державна підтримка сільгоспвиробників викликана об'єктивними процесами щодо підтримки національної продовольчої безпеки. У розвинутих країнах фінансова допомога сільгоспвиробникам дуже значна. Сума державних субвенцій для підвищення прибутковості сільськогосподарських товаровиробників складає в США біля 50% в сумі чистого прибутку, тобто забезпечує половину рівня рентабельності [4]. В ЄС сума державної фінансової підтримки складає 40% їх валової продукції. В цілому у світі діє практика встановлення урядом гарантованого рівня цін на сільськогосподарську продукцію, яка

здійснюється через відповідні дотації. В Україні за рахунок дотацій по окремих галузях (тваринництво) також забезпечується біля 30% рентабельності, а у більшості галузей виробництво залишається збитковим навіть при наявності державних доплат. Одночасно державна допомога не має надаватися для відшкодування втрат, що виникли через незадовільну організацію праці, а стимулювати підвищення ефективності виробництва.

Дискусійним залишається питання щодо нарощування обсягів державної допомоги сільгоспвиробникам через здешевлення кредитної ставки, так як такі методи згідно з правилами СОТ відносяться до "жовтої корзини", тобто мають бути поступово ліквідовані, але на даний час для України це залишається одним з найбільш ефективних засобів як для фінансування поточних потреб на вирощування та збір врожаїв, так і для реалізації лізингових програм довгострокового інвестування в переоснащення матеріально-технічної бази підприємств.

4. Перешкодою для розвитку інвестування в сільськогосподарське виробництво є відсутність необхідної системи страхування інвестиційних ризиків та значне податкове навантаження, яке погіршує фінансовий стан сільськогосподарських підприємств. Наочною є залежність між збільшенням питомої ваги податків у загальних доходах підприємств та зменшенням рентабельності, та навпаки.

До внутрішніх факторів, що впливають на стан інвестиційного забезпечення в Україні, можна віднести наступні.

1. Невеликі розміри значної кількості сільськогосподарських підприємств. Із проведенням паювання земель їх основними власниками стали 5,6 млн фізичних осіб із середнім розміром земельної ділянки 4 га. У власності сільськогосподарських підприємств залишилося 9,9% (1879 тис. га) сільськогосподарських угідь [5]. За даними Держкомстату, на кінець 2006 року середній розмір ділянки зменшився ще більше та не перевищує 1,21 га. Крім того, і цю площу подрібнено на посівні ділянки різних культур. Кількість дрібних (до 100 га площа угідь) підприємств — 35228 тис. одиниць (67,7%), середніх (100 — 1000 га площа угідь) підприємств — 10542 тис. одиниць (20,2%), крупних (1000,1 — 5000 га площа угідь) підприємств — 5852 тис. одиниць (11,2%), найбільш крупних (понад 5000 га площа угідь) підприємств — 455 тис. одиниць (0,9%).

Одночасно, за дослідженнями, проведеними ННЦ "Інститут аграрної економіки", в сучасних умовах оптимальні (ефективні) обсяги виробництва забезпечують сільськогосподарські підприємства, що мають великі площі, так як невеликі розміри сільськогосподарських підприємств не забезпечують раціонального використання системи технічних засобів і відповідного зниження собівартості продукції. На кінець 2006 року тільки 17,9% господарств населення мали трактори, 11,1% — сїялки, 12,7% — культиватори. При обробці землі в 94% господарств використовують ручну працю. Наслідком цього стає прибутковість виробництва, яка значно нижче навіть колишньої "колгоспно-радгоспної", не говорячи про потенційну. Навіть у роки розквіту колгоспно-радгоспної системи продуктивність праці в аграрному секторі України була в сім разів нижчою, ніж у сільському господарстві Франції, у п'ять — ніж у Німеччині, у десять — ніж у Голландії і США. Отже, створюється "зачароване коло" для забезпечення своєчас-

ного інвестування в оновлення та переоснащення матеріально-технічної бази виробництва необхідно мати достатню прибутковість, яку неможливо отримати через низьку ефективність використання наявних матеріально-технічних ресурсів.

Укрупнення сільськогосподарського виробництва для підвищення його ефективності — це сучасні світові тенденції. Одним із найперспективніших шляхів для розв'язання цієї проблеми виглядає розвиток системи виробничої та обслуговуючої сільської кооперації в Україні. Кооперація — це особливий організаційно-виробничий вид господарювання на основі системної співпраці різних осіб. При цьому кооперацію не вірно розцінювати як засіб реформування відносин власності. До речі, стимулювання створення кооперативних утворень в сільській місцевості підтримують міжнародні інвестори. Так, Всесвітній Банк у рамках програми по підготовці Польщі до вступу в ЄС припинив фінансування проєктів, пов'язаних з прямою підтримкою окремих сільськогосподарських підприємств, надаючи перевагу непрямій опосередкованій підтримці через надання інвестиційних кредитів для розвитку сільськогосподарських регіонів у цілому, впровадженню нових технологій виробництва, реалізації програм консолідації сільгосппідприємств та збільшення продуктивності праці.

ВИСНОВКИ ТА ПРОПОЗИЦІЇ

Таким чином, основним напрямком подолання інвестиційної кризи є забезпечення розвитку матеріально-технічної бази сільськогосподарського виробництва до рівня фондозабезпечення провідних країн світу за рахунок: системного обґрунтування потреб у інвестиційних вкладеннях в сільськогосподарські підприємства; удосконалення амортизаційної політики держави; розвитку сільської кооперації; розвитку системи довгострокового інвестиційного банківського кредитування, у тому числі у формі фінансового лізингу; створення податкових стимулів для інвестування у впровадження сучасних технологій виробництва; стимулювання перетоку капіталів, у тому числі іноземних інвесторів, у сільськогосподарську галузь через підтримку позитивного для галузі диспаритету цін.

Література:

1. Мы даем больше, чем просто финансовые ресурсы (интервью с Бэзилем Ковальским, региональным директором Всемирного банка по Польше и странам Балтии) // Трансформация. Экономический бюллетень о странах с переходной экономикой. — 1998. — С. 11.
 2. Про підсумки роботи агропромислового комплексу в 2007 році та завдання на 2008 рік. Виступ першого заступника Мінагрополітики України Ю. Лузана на колегії 7 лютого 2008 р. // Економіка АПК. — 2008. — №2, 3 — С. 16.
 3. Саблук П.Т. Економічний механізм АПК у ринковій системі господарювання / Економіка АПК. — 2007. — № 2, 3. — С. 1.
 4. Фирсов Е.А. Об экономических основах аграрной политики // Економіка АПК. — 2008. — № 3. — С. 24—38.
 5. Шебан В.С. Основні напрямки системного оновлення матеріально-ресурсного потенціалу в аграрний сектор економіки // Економіка АПК. — 2003. — № 2. — С. 44—48.
- Стаття надійшла до редакції 12.03.2009 р.